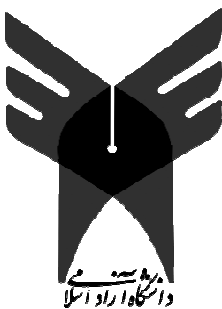

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

www.oxford.com

دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز

دانشکده حقوق

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M.A)

گرایش: حقوق جزا و جرم شناسی

عنوان:

مطالعه تطبیقی استقلال قضات کیفری در پرتو حقوق ایران و اسناد بین المللی

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر صفت الله آقای

استاد مشاور:

جناب آقای دکتر حسنعلی مؤذن زادگان

نگارش:

مهسا عزیززاد رنجی

اسفند 1390

تقديم به:

پدر و مادر عزيزم

به پاس تعبير عظيم و انساني شان از كلمه ايثار و از خودگذشتگي،
به پاس عاطفه سرشار و گرمای اميدبخش وجودشان،
به پاس قلب های بزرگشان که فریاد رس است،
و به پاس محبت های بی دريغشان که هرگز فروکش نمی کند.

تشکر و قدردانی:

آگاهی روزافزون مردم و ارتقای سطح فکری آنان مرهون تلاش ها و زحمات افرادی است که علم و دانش و تخصص خود را، صمیمانه و بی دریغ به دیگران تقدیم می کنند.

از پدر و مادر عزیز، دلسوز و مهربان ... این دو معلم بزرگوaram... که همواره بر کوتاهی و درشتی من، قلم عفو کشیده و کریمانه از کنار غفلت هایم گذشته اند و در تمام عرصه های زندگی یار و یابوری بی چشم داشت برای من بوده اند؛

از استاد فرهیخته، با کمالات و شایسته؛ جناب آقای دکتر صفت الله آقایی که با حسن خلق و فروتنی، از هیچ کمکی در این عرصه بر من دریغ ننمودند و همواره با راهنمایی های کارساز و سازنده شان، راه گشای اینجانب در اتمام و اکمال پایان نامه بوده اند و زحمت راهنمایی این رساله را بر عهده گرفتند؛

از استاد صبور و با تقوا، جناب آقای دکتر حسنعلی مؤذن، که به رغم مشغله زیاد، با صبر و حوصله زیادی، مرا در تدوین پایان نامه یاری نمودند و زحمت مشاوره این رساله را متقبل شدند؛

و از استاد فرزانه و دلسوز؛ جناب آقای دکتر مرتضی ناجی زواره، که زحمت داوری این رساله را متقبل شدند؛ کمال تشکر و قدردانی را دارم.

تعهدنامه اصالت پایان نامه کارشناسی ارشد

اینجانب مهسا عزیززاد رنجی دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد ناپیوسته به شماره دانشجویی 88065004800 در رشته **حقوق جزا و جرم شناسی** که در تاریخ 1390/11/27 از پایان نامه خود تحت عنوان: مطالعه تطبیقی استقلال قضات کیفری در پرتو حقوق ایران و اسناد بین المللی با کسب نمره 19 و درجه **عالی** دفاع نموده ام بدینوسیله متعهد می شوم:

1- این پایان نامه حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و....) استفاده نموده ام، مطابق ضوابط و رویه های موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست ذکر و درج کرده ام.

2- این پایان نامه قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاه ها و مؤسسات آموزش عالی ارائه نشده است.

3- چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هرگونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و از این پایان نامه داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.

4- چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را بپذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی: مهسا عزیززاد رنجی

تاریخ و امضاء: 1390/11/30

بسمه تعالی

در تاریخ : 1390/11/27

دانشجوی کارشناسی ارشد خانم مهسا عزیززاد رنجی از پایان نامه
خود دفاع نموده و با نمره **19** به حروف **نوزده تمام**
و با درجه عالی مورد تصویب قرار گرفت.

امضاء استاد راهنما:

فهرست

۱۳	چکیده
۱۴	مقدمه
۱۶	۱- بیان مساله
۱۷	۲- پیشینه تحقیق
۱۷	۳- پرسش های تحقیق
۱۸	۴- فرضیه های تحقیق
۱۸	۵- اهداف و ضرورت تحقیق
۱۹	۶- روش تحقیق
۱۹	۷- سازماندهی تحقیق
	بخش اول- مفهوم استقلال قضایی و تفکیک آن از بی طرفی، گونه ها، تاریخچه، مبانی، منابع و اصول
۲۰	مؤثر بر استقلال قضایی
۲۱	فصل اول- مفهوم استقلال قضایی و تفکیک آن از بی طرفی، گونه ها و تاریخچه استقلال قضایی
۲۱	گفتار اول- مفهوم استقلال قضایی
۲۱	الف- مفهوم لغوی و اصطلاحی
۲۲	۱- استقلال
۲۲	۲- قاضی
۲۳	۳- قضاء
۲۴	ب- تعریف استقلال قضایی

- گفتار دوم- مفهوم بی طرفی قضات و تعامل و تفکیک استقلال و بی طرفی ۲۸
- الف- مفهوم بی طرفی قضات ۲۹
- ب- تعامل استقلال و بی طرفی قضات در قوانین ایران و اسناد بین المللی ۳۱
- ج- تفکیک استقلال قضات و بی طرفی قضات ۳۶
- گفتار سوم- گونه های استقلال قضایی ۳۹
- الف- استقلال قانونی و استقلال عملی ۳۹
- ب- استقلال واقعی و استقلال ظاهری ۳۹
- ج- استقلال ساختاری و استقلال شخصی ۴۰
- د- استقلال درونی و استقلال بیرونی ۴۳
- گفتار چهارم- تاریخچه استقلال قضات ۴۴
- الف- حقوق ایران قبل از اسلام ۴۵
- ب- حقوق ایران بعد از اسلام ۴۷
- ج- اسناد بین المللی ۵۰
- فصل دوم- مبانی، منابع و اصول مؤثر بر استقلال قضایی ۵۲
- گفتار اول- مبانی و منابع استقلال قضایی ۵۳
- الف- مبانی استقلال قضایی ۵۳
- ۱- تأمین حقوق جامعه ۵۴
- ۲- تأمین حقوق دستگاه دادگستری و دولت ۵۵
- ۳- تأمین حقوق فردی ۵۶

ب- منابع استقلال قضایی	۵۷
1- منابع استقلال قضایی در قوانین داخلی ایران	۵۷
2- منابع استقلال قضایی در اسناد بین المللی	۶۰
گفتار دوم- اصول مؤثر بر استقلال قضایی	۶۷
الف- اصل تفکیک قوا	۶۸
1- ابزارهای تأثیرگذاری قوه مقننه بر قوه قضائیه	۷۶
2- ابزارهای تأثیرگذاری قوه مجریه بر قوه قضائیه	۷۹
ب- اصل تفکیک مقام تعقیب، تحقیق و محاکمه	۸۴
1- استقلال مقام تعقیب از تحقیق	۸۵
2- استقلال مقام تعقیب و تحقیق از محاکمه	۹۶
بخش دوم- عوامل تأمین کننده و تهدید کننده استقلال قضایی در ایران و اسناد بین المللی	۹۸
فصل اول- عوامل تأمین کننده استقلال قضایی	۹۹
گفتار اول- انتصاب یا انتخاب قضات	۹۹
الف- شیوه های گزینش قضات	۹۹
1- روش انتخابی	۹۹
2- روش انتصابی	۱۰۰
ب- شرایط و کیفیت انتخاب قضات	۱۰۳
1- اسناد بین المللی	۱۰۳
2- قوانین ایران	۱۰۶

- گفتار دوم- شرایط خدمت قضات ۱۰۷
- الف- تمکن مالی قضات ۱۰۸
- ب- ارتقاء قضات ۱۱۱
- ج- آموزش حرفه ای قضات ۱۱۴
- د- مدت اشتغال قضات ۱۱۷
- گفتار سوم- مصونیت قضات ۱۱۹
- الف- مصونیت شغلی قضات ۱۲۰
- ب- مصونیت کیفری ۱۲۶
- ج- مصونیت مدنی ۱۲۹
- د- مصونیت شخصی (امنیت شخصی) ۱۳۴
- گفتار چهارم- استقلال در تصمیم گیری قضات ۱۳۶
- الف- استقلال در تشخیص صلاحیت ۱۳۶
- ب- استقلال در تفسیر قضایی ۱۳۸
- ج- استقلال در رسیدگی و صدور رأی ۱۴۲
- فصل دوم- عوامل تهدید کننده استقلال قضایی ۱۴۴
- گفتار اول- دادرسی انتظامی قضات ۱۴۵
- گفتار دوم- نارسایی قوانین ۱۵۳
- الف- اصل ۱۶۴ قانون اساسی ۱۵۳
- ب- محکمه عالی انتظامی قضات ۱۵۷

ج- قانون رسیدگی به صلاحیت قضات.....	۱۵۸
ح- قانون نظارت بر رفتار قضات.....	۱۵۸
د- ماده ۳ قانون اصلاح قانون تشکیل دادگاه های عمومی و انقلاب.....	۱۶۰
ر- ماده ۳۵ آیین دادرسی دادگاه های عمومی و انقلاب در امور کیفری.....	۱۶۳
ز- اعطای مأموریت به قضات دادگاهها.....	۱۶۳
گفتار سوم- نفوذ پذیری قضات.....	۱۶۴
الف- متنفذان و قدرتمندان جامعه.....	۱۶۵
ب- قدرت قوه مجریه و مقننه.....	۱۶۶
ج- منصوب کنندگان قاضی (کسانی که از لحاظ سلسله مراتب اداری بالاتر از قاضی هستند).....	۱۶۷
د- رسانه های جمعی.....	۱۶۸
گفتار چهارم- محدودیت های رفتاری قضات.....	۱۷۰
الف- اجتناب از گرایشات و تمایلات عقیدتی، سیاسی و ایدئولوژیک شخصی قاضی.....	۱۷۱
ب- شرایط عضویت قاضی در اجتماعات یا احزاب.....	۱۷۲
ج- منع جمع مشاغل.....	۱۷۴
نتیجه گیری.....	۱۷۵
پیشنهادها.....	۱۸۰
فهرست منابع.....	۱۸۳

چکیده

قضات نگهبانان اصلی عدالت، امنیت و احیای حقوق مردم می باشند، به این خاطر برای ایفای وظیفه خطیر و مهم خویش بایستی استقلال داشته باشند. در نظام کیفری که قاضی با جان، مال، حیثیت و ناموس مردم سروکار دارد، استقلال قاضی اهمیت بیشتری پیدا میکند. استقلال قاضی همواره مورد تأکید اسناد بین المللی حقوق بشری و از معیارهای دادرسی عادلانه پیش بینی شده است. استقلال قاضی به معنای نفی مداخله یا تأثیرگذاری نیروهای ناصالح در اعمال قضایی، اعم از صدور رأی یا اجرای آن می باشد و یکی از ابزارهای تأمین کننده بی طرفی قاضی است، ولی حفظ استقلال قاضی الزاماً به حفظ بی طرفی نمی انجامد. تحقق استقلال قاضی در یک نظام قانونگذاری مستلزم بررسی عوامل و مؤلفه های اثرگذار در تحقق این مهم است. این مؤلفه ها عبارت اند از: کیفیت استخدام، ترفیع شغل و ارتقاء مقام، امنیت شغلی، چگونگی تعقیب انتظامی و رسیدگی به تخلفات قاضی و آزادی وی در تفسیر قضایی و تصمیم گیری بر مبنای واقعیت های پرونده، و رای هرگونه اعمال نظر یا فشار. بنابراین ساختار دستگاه قضایی باید به نحوی پیش بینی شود که ضامن استقلال قاضی باشد و از سوی دیگر تضمیناتی پیش بینی شود تا از کارکردهای رفتاری قاضی، حمایت به عمل آید. مطالعه تطبیقی استقلال قضات در حقوق ایران و اسناد بین المللی، اهمیت این امر را به ما نشان خواهد داد. در مورد استقلال قضات در قوانین اساسی و قوانین عادی جمهوری اسلامی ایران تحولاتی رخ داده است که ضروری است قوانین تهدید کننده استقلال اصلاح گردد تا اینکه قضات بتوانند بدون واگم و با استقلال کامل احکام مربوطه را صادر نمایند. اصلاحات قانونی و گنجانیدن معیارهای صحیح در مقررات و شناساندن مفهوم صحیح استقلال قضایی، می توانند تأثیر بسزایی در بهبود وضعیت استقلال قضایی ایران داشته باشد اما با وجود گذشت بیش از یک سده از نظام قانون گذاری ایران، استقلال قاضی آنگونه که شایسته آن مقام است، مورد توجه قانونگذار ایرانی قرار نگرفته است.

واژگان کلیدی: قاضی، استقلال قضات، تفکیک قوا، تعدد قضات، مصونیت، ساختار، قوه قضائیه،

تفسیر قضایی، تأمین، تهدید

وجود روابط اجتماعی و اقتصادی و سیاسی میان بشر باعث بروز اختلافات و تنازعاتی می گردد که آنها را مجبور به حل و فصل خصومت می کند. در اجتماعات اولیه بشری به دلیل فقدان ساختار و تشکیلات منسجم قضایی، افراد جهت رفع اختلافات خود به اشخاصی که از نقطه نظر اجتماعی موقعیت بالاتری نسبت به دیگران داشتند رجوع و فصل خصومت می نمودند. پیغمبران و بزرگان و اندیشمندان هر قوم به عنوان قضات قابل اعتماد بشر بودند و دلیل این امر اعتقاد بشر به استقلال اندیشه و رأی و قضاوت بی طرفانه این بزرگواران بوده است. از این روست که استقلال قاضی از اعتقادات قلبی بشر بوده است و در تمام تمدن های بشری جایگاه ویژه ای در اذهان بشری داشته است.

اگر ما بخواهیم امنیت و عدالت را در جامعه برقرار کنیم تا هر چیزی به صورت متعادل در جایگاه خود قرار گیرد و مردم از حقوق اساسی خود که در قانون اساسی و قانون حقوق شهروندی قید شده برخوردار باشند، نیازمند برخورداری از یک سیستم قضایی مستقل و قضاوت عادلانه هستیم. لازمه قضاوت عادلانه، استقلال قاضی در تصمیم گیری قضایی است و استقلال قاضی، امنیت قضایی را تأمین می کند و نهایتاً امنیت قضایی، امنیت بشری و عدالت را در جامعه، تأمین و تضمین خواهد کرد.

مقبولیت و کارآمدی حکومت ها در هر جامعه ای به میزان استقلال و چگونگی کار در قوه قضائیه وابسته است. به بیان دیگر، اعتماد عمومی به حکومت تا حدود بسیار زیادی به میزان استقلال قضایی وابسته است. قضات، با توجه به استقلال اندیشه شخصی و استنباط خود می توانند حقوق شهروندان را تأمین کند عدم استقلال قضات، تعرض به حقوق شهروندان محسوب می شود.

از دیگر سو، استقلال قضات در کنار بی طرفی از جمله تضمین های مؤثر در تحقق دادرسی عادلانه است که بدون وجود آن دادرسی ناعادلانه کیفری و یا مدنی رقم خواهد خورد. حساسیت های جهانی مربوط به حقوق بشر و حقوق شهروندان، به توسعه مباحث مربوط به استقلال قضایی منجر شده است و همه اسناد حقوق بشری بین المللی، به دادرسی منصفانه و عادلانه توسط یک مرجع قضایی مستقل اشاره دارند و بیشتر این اسناد از کشورهای جهان دعوت می نمایند که از استقلال قضایی، حمایت به عمل آورند. از جمله، اصول بنیادین استقلال قوه قضائیه، مهمترین سند بین المللی در زمینه استقلال قضایی محسوب می شود. ما مبانی کار خود را بر اساس این سند مهم بین المللی قرار می دهیم، زیرا این سند در

واقع تدوین کننده عرف بین المللی در خصوص تضمینات استقلال قاضی می باشد و می تواند شاخص مناسبی برای سنجش استقلال قضایی در هر کشوری تلقی شود.

«استقلال قضایی» چهره ای از آزادی قضات در صدور رأی است و اصل مشهوری است. بی شک همه در می یابند که مفهوم آن چه و هدف از آن چیست. با این همه کمتر بدان اندیشیده و آن را کاویده اند، مگر به صورت مصداقی و در لابلای مسایل مختلف حقوق. برای همین نیاز به مطالعه «اصل استقلال قضایی» را جدی پنداشته و روشن کردن حدود آن را گامی مهم در راه بهبود حال نظام دادگستری می دانیم.

ایران، اهمیت استقلال قاضی را از آغاز مشروطیت درک کرد و با شناسایی اصل تفکیک قوا در قانون اساسی مشروطه و اعطای مصونیت شغلی به قضات در صدد بهبود وضعیت استقلال قاضی برآمد. پس از پیروزی انقلاب اسلامی نیز موضوع استقلال قاضی مورد عنایت ویژه قانونگذار اساسی قرار گرفت. با توجه به اینکه استقلال قاضی در ایران از پیشینه طولانی برخوردار است و بیش از یک سده در نظام قانونگذاری ایران دارای قدمت است، با این وجود دارای نواقصی است. علل و عوامل این کاستی ها هر چه باشد، بسیار شایسته است که در جهت رفع و دفع آن ها تلاش هایی صورت بگیرد.

استقلال قاضی با شاخه های گوناگون علمی مرتبط است: الف- هنگام مطالعه استقلال قضات، می توان وارد علم سیاست شد و نظریه های فلسفه سیاسی را به کار گرفت؛ مثل دموکراسی و ...، ب- می توان وارد حقوق عمومی شد و در بحث از تفکیک قوا به آن پرداخت، ج- از منظر حقوق بشر نیز می توان به استقلال قاضی پرداخت، چرا که شنیدن دعوی هر انسانی و تصمیم گیری درباره آن از حقوق طبیعی وی است. پس هر کسی حق دارد امور خطیر جانی و مالی خویش را به قاضی مستقلی بسپارد. نظر ما بیشتر به مبانی حقوقی آن است. از طرفی، استقلال قاضی در دادرسی کیفری به لحاظ خصوصیت و جایگاه طرفین و نتیجه ای که از این دادرسی حاصل می شود، به مراتب واجد اهمیت بیشتری است. چرا که در محاکمات کیفری آنچه که در معرض مخاطره است، جان و شخصیت آدمی است که بسی مهم تر و حیاتی تر از اموال و اشیاء بی جانی است، که موضوع دادرسی های حقوقی (غیرکیفری) قرار می گیرد و در این تحقیق تبیین و تحلیل مفهوم استقلال قضات در نظام دادرسی کیفری، در حقوق ایران و اسناد بین المللی و ضمانت اجرای نقض آن مورد توجه و بررسی قرار خواهد گرفت.

یکی از جلوه های استقلال قوه قضائیه (استقلال قضایی)، استقلال قضات است. استقلال قاضی چیزی غیر از استقلال قوه قضائیه است و هر دو اینها مهم است. استقلال قوه قضائیه به این مفهوم است که در تفکیک قوا، قوه قضائیه موضع مستقل خود را دارد و از دو قوه دیگر مستقل است و دو قوه دیگر نباید نسبت به آن اعمال نظر کنند و ساختار دستگاه قضایی باید به نحوی سازمان یابد که سایر قوای حکومتی (مجریه و مقننه) یارای دخالت در عملکرد مستقل قاضی را نداشته باشد. به عبارتی، اگر استقلال در قضا و داوری نسبت به خود قوه قضائیه و مجموعه قضات، مسئولان و مدیران قضائی یک حکومت مطرح شود، استقلال قوه قضائیه یا استقلال قضائی نامیده می شود و اگر در مورد هر کدام از قضات مطرح گردد، آن را استقلال قاضی می گویند. در واقع، استقلال ساختاری قوه قضائیه، خود فی النفسه هدف نیست، بلکه وسیله ای برای دستیابی به هدف اصلی که همان استقلال قضات است، می باشد. بنابراین تعریف، اصل و منشاء استقلال قوه قضائیه، همان استقلال قضات است که استقلال جزء به کل منتقل می شود. ما در این تحقیق به بررسی استقلال قضات می پردازیم که همانا یکی از تضمینات آن، استقلال ساختاری قوه قضائیه می باشد. بدیهی است که قاضی بایستی از لحاظ مالی، جانی، سیاسی و تمام جوانب زندگی تأمین باشد تا بتواند با خیال راحت مبادرت به انشاء رأی و مجازات مجرمین کند. به عبارتی باید تضمیناتی در رابطه با ساختار کلی قوه قضائیه، به منظور انجام مستقل وظایف دادگاه وجود داشته باشد و این تضمینات، علل الخصوص به شرایط انتصاب و عزل قضات مربوط می شود. استقلال قضات در صدور احکام شناخته شده است. البته بایستی این احکام مستند به دلایل قانونی و شرعی باشد، تا جلوی خودکامگی احتمالی قضات گرفته شود. قانون به عنوان ضمانت اجرای این مسأله نیز تدبیری اندیشیده است. در این تحقیق با پذیرش این مهم که استقلال قاضی رکن انکار ناپذیر تحقق دادرسی عادلانه و حکومت قانون محسوب می شود، به میزان پایبندی و تعهد حقوق ایران از جهت رعایت تضمینات استقلال قضایی خواهیم پرداخت و با مطالعه تطبیقی این موضوع در اسناد بین المللی، می توانیم معیارهایی از استقلال قضایی به دست بیاوریم و با مقایسه آن با حقوق داخلی ایران، نقاط قوت و ضعف آن را بهتر درک کنیم.

۱- بیان مسأله

موضوع استقلال قاضی و توسعه قضایی، چندی است که در کشور ما در حوزه های سیاسی و حقوقی و در سطح عموم رواج یافته است. از این رو، تحلیل مفهوم استقلال قضایی در مقطع حاضر، از اهمیت بسیاری برخوردار است. سوالات بسیار زیادی وجود دارد که حقوقدانان ما به دنبال یافتن پاسخ های قانع کننده

برای آن هستند از قبیل آن که: آیا عملکرد قضات قوه قضائیه منطبق با مفهوم صحیح استقلال قضایی است؟ آیا ساختار قوه قضائیه ما به نحوی تنظیم و تعریف شده است که ضامن استقلال قضات دادگاه ها باشد؟ آیا قضات ما از تضمین های کافی مانند امنیت شغلی و مصونیت در برابر عزل خودسرانه و مصونیت های دیگر برخوردارند؟ آنچه که در درجه اول اهمیت قرار دارد، استقلال ساختاری دستگاه قضایی است یا استقلال قاضی؟ آیا ابزارهای تأثیرگذاری سایر قوا بر قوه قضائیه، منجر به نقض استقلال قاضی خواهد شد؟ چه رابطه ای بین استقلال قضات و بی طرفی آن ها وجود دارد؟ این قبیل سؤالات و سؤالات بسیار دیگر از مسائل مهم و بنیادین هستند که تحلیل استقلال قضات کشور ما به نحوی با آن ها مرتبط است. تحقیق حاضر در صدد آن است که با طرح سؤالات اصلی و فرعی که در طرح تحقیق مطرح خواهد شد، به این سؤالات پاسخ دهد. نگارنده در اثر پیش رو، سعی نموده که با دیدگاه تطبیقی با اسناد بین المللی، برای پرسش های فوق، پاسخی منطقی بیابد.

۲- پیشینه تحقیق

در ادبیات حقوقی ایران، تحقیق علمی و اثر جامع و متقن در خصوص مطالعه تطبیقی استقلال قضات در ایران و اسناد بین المللی، صورت نگرفته است. سه پایان نامه با عنوان های «استقلال قضات در حقوق ایران و انگلستان» «استقلال قضات در حقوق ایران» «استقلال قضات در حقوق ایران و ایالات متحده» کار شده است که با توجه به گرایش نگارندگان در حقوق عمومی، مطالب یکی از آن ها بسیار کم مورد استفاده اینجانب قرار گرفت. مقاله هایی در رابطه با استقلال قضات با عنوان «استقلال قاضی در نظام قضایی ایران در پرتو تحولات قانونگذاری از آقای علی دهقانی» و «مسند فضل و استقلال قضایی از عبدالله رجبی و اسماعیل کریمیان» مورد توجه اینجانب در تحقیق بوده و همچنین کتاب آقای دکتر مرتضی ناجی زواره در رابطه با دادرسی بی طرفانه در امور کیفری از جهت اسناد بین المللی مورد استفاده قرار گرفته شده است و منابع دیگر به صورت پراکنده از اینترنت اخذ گردیده است.

۳- پرسش های تحقیق

1- آیا استقلال قاضی در حقوق ایران و اسناد بین المللی به رسمیت شناخته شده است و محدوده آن کدام است؟

2- مبانی استقلال قضایی چیست و عوامل تأمین کننده و تهدید کننده استقلال قضایی کدامند؟

3- چه رابطه ای میان استقلال ساختاری دستگاه قضایی و استقلال قاضی وجود دارد؟

4- فرضیه های تحقیق

- استقلال قاضی در حقوق ایران و اسناد بین المللی پذیرفته شده است و ابعاد آن در قانون و رفتار قضات تجلی می یابد.

- مبانی استقلال قضایی، تضمین رسیدگی عادلانه و منصفانه و حمایت از ارزش های اجتماعی و فردی و دستگاه دادگستری می باشد. شرایط استخدام و خدمت قضات، ترفیع شغل و ارتقاء مقام، مصونیت قضات و استقلال قضات در تفسیر قضایی و رسیدگی و صدور رأی، بر مبنای واقعیت های پرونده از جمله عوامل تأمین کننده و دادرسی انتظامی قضات و نارسایی قوانین و نفوذ پذیری قضات از جمله عوامل تهدید کننده به شمار می روند.

- استقلال ساختاری قوه قضائیه، خود فی نفسه هدف نیست، بلکه وسیله ای برای دستیابی به هدف اصلی که همان استقلال قضات است، می باشد. اصل و منشاء استقلال قوه قضائیه، همان استقلال قضات است که استقلال جزء به کل منتقل می شود. همچنین، استقلال ساختاری دستگاه قضایی تأمین و تضمین کننده استقلال قضات است.

5- اهداف و ضرورت تحقیق

امروزه بحث استقلال قاضی به بحثی فراگیر و مهم تبدیل شده است. مسئولان قضایی ایران دائماً از لزوم حفظ استقلال قاضی سخن می گویند. در این میان سر در گمی و سوء برداشت بین حقوقدانان و مسئولان قضایی وجود دارد. بنابراین در این زمینه تحقیقی باید صورت گیرد که روشن سازد مفهوم استقلال قاضی و تضمینات آن چیست. هدف از نگارش این تحقیق، بررسی سیر تحول اصل استقلال قضات در دادرسی های کیفری در قوانین و مقررات و متون قانونی کشور ایران و اسناد بین المللی است. بدین معنا که پس از تحقیق در متون اسناد بین المللی به این نکته خواهیم پرداخت که روند قانونگذاری در حقوق ایران در مورد اصل فوق الذکر، به چه صورتی بوده است و نقاط ضعف و قوت آن را در حقوق داخلی مشخص می کنیم و نهایتاً جهت تأمین استقلال قضایی در قوانین مذکوره پیشنهادها و راه حل هایی ارائه می گردد.

۶- روش تحقیق

روش تحقیق، تحلیلی و توصیفی بوده و با استفاده از کتابخانه و منابع دیگر تحقیق انجام شده است و نیز سعی شده با جمع آوری داده ها و مراجعه به کلیه اسناد بین المللی در مورد استقلال قضات اعم از اسناد جهانی یا منطقه ای و تبیین قوانین و مقررات ایران و رویه قضایی داخلی تحقیقی جامع در این مورد ارائه گردد.

۷- سازماندهی تحقیق

این پایان نامه در قالب دو بخش ارائه می شود. در بخش اول به مفاهیم، گونه ها، تاریخچه، مبانی، منابع و اصول مؤثر بر استقلال قضایی و در بخش دوم به عوامل تأمین کننده و تهدید کننده استقلال قضایی، به طور کلی پرداخته می شود. بخش اول دارای دو فصل است که در فصل اول به بیان مفاهیم استقلال قضایی و تفکیک آن از بی طرفی پرداخته و همچنین گونه ها و تاریخچه استقلال قضایی را مورد بررسی قرار خواهیم داد و در فصل دوم این بخش، مبانی، منابع و اصول مؤثر بر استقلال قضایی را به منظور تضمین سلامت دادرسی و رسیدگی منصفانه و عادلانه، مورد تحلیل قرار می دهیم. بخش دوم نیز دارای دو فصل است. در فصل اول این بخش، عوامل تأمین کننده استقلال قضایی از جمله شرایط گزینش و خدمت قضات، ترفیع شغل و ارتقاء مقام آن ها، مصونیت قضات، استقلال قضات در تفسیر قضایی و رسیدگی و صدور رأی و در فصل دوم این بخش، عوامل تهدید کننده استقلال قضایی از جمله دادرسی انتظامی قضات، وجود نارسایی قوانین و نفوذ پذیری قضات، مورد بررسی قرار خواهد گرفت و در نهایت نتیجه گیری از مطالب ذکر شده به عمل آورده و پیشنهادهای لازم ارائه می گردد. لازم به ذکر است که حتی المقدور به بررسی همه موارد فوق در اسناد بین المللی اعم از جهانی یا منطقه ای نیز پرداخته شده است.

بخش اول- مفهوم استقلال قضایی و تفکیک آن از بی طرفی، گونه ها، تاریخچه،

مبانی، منابع و اصول مؤثر بر استقلال قضایی

استقلال قضات در تاریخ نظام های حقوقی ریشه دارد و امروز هم اهمیت آن افزون شده است. ما در فصل اول این بخش، به بررسی مفاهیم و تعریف دقیقی از استقلال قضایی، برای شناخت کافی از آن نهاد می پردازیم و از آنجایی که، استقلال قضایی ممکن است با بی طرفی قاضی خلط شود، با توجه به توضیح هر یک جداگانه آن ها را تفکیک نموده و آن را از گونه های مختلف استقلال قانونی و عملی، استقلال واقعی و ظاهری، استقلال ساختاری و شخصی و استقلال درونی و بیرونی، دسته بندی خواهیم نمود. در نهایت، جهت شناخت این نهاد، نگرشی تاریخی به استقلال قضات، خواهیم داشت. چرا که تاریخچه و سابقه نهادی مانند استقلال قضات، سبب آشنایی بیشتر با ماهیت این نهاد می شود تا بتوانیم به مفهوم، هدف و قلمرو آن، پی ببریم. سپس در فصل دوم، مبانی و منابع و اصول مؤثر بر استقلال قضات، از جمله اصل تفکیک قوا و اصل تفکیک مقام تعقیب، تحقیق و محاکمه را مورد تحلیل قرار خواهیم داد تا تفکیک روشنی از بین موارد دخالت و نقض استقلال قاضی و موارد نظارت مشخص شود. اصل تفکیک قوا، مهمترین ساز و کار تضمین استقلال ساختاری قوه قضائیه و زیر بنای یک سیستم قضایی مستقل و بی طرف است. همچنین، تفکیک مقام تعقیب از تحقیق و رسیدگی، امری مهم در جهت تضمین دادرسی عادلانه و منصفانه محسوب می شود. بنابراین، انحصار انجام تحقیقات مقدماتی در امور کیفری، صدور قرار تأمین کیفری و تعیین تکلیف نهایی متهم به وسیله قاضی تحقیق (بازپرس) مستقل و ممنوعیت مقام تعقیب (دادستان) از مداخله در انجام تحقیقات مقدماتی و استقلال هر دو آن ها، باید در قوانین پیش بینی شود که ما به تحلیل این موارد می پردازیم و کاستی های آن را در قوانین داخلی مشخص می نمایم.

فصل اول- مفهوم استقلال قضایی و تفکیک آن از بی طرفی، گونه ها و تاریخچه

استقلال قضایی

ما در این فصل در قالب چهار گفتار، بعد از بیان مفهوم استقلال قضایی و تفکیک آن از بی طرفی، گونه های استقلال قضایی را بیان کرده و سیر تاریخی استقلال قضات را مورد توجه قرار خواهیم داد. بدین صورت که در گفتار اول، مفهوم استقلال قضایی را بیان کرده و در گفتار دوم بعد از بیان مفهوم بی طرفی قضات، آن را از استقلال قضات تفکیک خواهیم نمود. همچنین در گفتار سوم، گونه های استقلال قضایی را به جهت شناخت در قلمرو آن، بررسی نموده و در نهایت، در گفتار چهارم به تاریخچه استقلال قضات می پردازیم تا به معیارهای مشترکی که در روزگاران و سرزمین های گوناگون در گذشته در مورد استقلال قضایی وجود داشته است، پی ببریم.

گفتار اول- مفهوم استقلال قضایی

اهمیت استقلال قضایی در دادرسی به اندازه ای است که بقاء حکومت و استقرار نظم عمومی و حمایت از قوه قضائیه و تأمین حقوق و آزادی های بشر بدان وابسته است و به همین دلیل در قوانین داخلی و اساسی کشورها و اسناد و مقررات منطقه ای و بین المللی، بر لزوم آن تأکید شده است. ولی علیرغم اهمیت فراوان، عمدتاً در قوانین کشورها تعریفی از استقلال قضایی^۱ و یا استقلال قاضی^۲، نشده است.

الف- مفهوم لغوی و اصطلاحی

در ذیل به بیان مفاهیم لغوی و اصطلاحی استقلال، قاضی و قضاء می پردازیم.

^۱ . Judicial independence

^۲ . Independence of judge